

A.F. Manning, ed., *Erfgoed van Nederland. Wat ons bleef uit een roerig verleden* (Amsterdam/Brussel: The Reader's Digest, 1979, 428 blz., f85,-, ISBN90 6407033 4) en A.F. Manning en M. de Vroede, ed., *58 miljoen Nederlanders. Kaleidoscoop van de vaderlandse geschiedenis* (Amsterdam: Amsterdam Boek BV, 1977, [1980] 420 blz., f77,50, ISBN 90 274 9459 2).

Op het eerste gezicht zijn deze twee boeken heel verschillend van opzet. *Erfgoed van Nederland* geeft een min of meer chronologisch verhaal van de Nederlandse geschiedenis verdeeld in negen tijdvakken van de prehistorie tot heden; *58 miljoen Nederlanders* bevat vijftien opstellen over bepaalde aspecten van de Nederlandse samenleving in het verleden, waarbij binnen elk wel een chronologische indeling te bespeuren is, verder is het een bijproduct van een televisieserie die enkele jaren geleden vertoond werd. Toch lijkt het me verantwoord de twee boeken in één recensie te bespreken, omdat ze zo duidelijk een gemeenschappelijk kenmerk vertonen, dat de laatste tijd in meer historische publikaties die voor een groot publiek bestemd zijn voorkomt, namelijk de overheersende rol van de illustraties. De Time-Life boeken over allerlei onderwerpen boden de Nederlandse uitgevers een voorbeeld, men kan het verschijnsel ook waarnemen in het boek van G.Th. Lemmens en A.F. Manning, *Op zoek naar het alledaagse vaderland* van 1975. Het is zeer duidelijk in de drie delen van de *Winkler Prins geschiedenis der Nederlanden* van 1977 en is ook al doorgedrongen tot de eerbiedwaardige delen van de nieuwe *AGN*. Soms krijg je de indruk dat het niet meer de bedoeling is dit soort boeken te lezen, het grote zware formaat nodigt er vaak niet toe uit, maar ook als dit wel het geval is, vormen de illustraties toch een essentieel onderdeel van de informatie die de lezer krijgt. Daarom zou er in dit soort boeken duidelijker vermeld moeten worden wie er voor het plaatwerk verantwoordelijk is; doorgaans zijn dat niet de auteurs die als verantwoordelijk voor hun eigen bijdragen in de inhoudsopgave en op het titelblad staan. Bij de *Winkler Prins geschiedenis der Nederlanden* heb ik kunnen zien hoe dergelijke illustraties tot stand komen. Een uitermate deskundige bureau-redactie was daar best bereid met wensen en aanwijzingen van de diverse auteurs rekening te houden, de praktijk was toch dat het eigenlijke werk en de definitieve selectie buiten de auteurs en de redacteurs om gingen. De redacteurs konden hun goedkeuring onthouden aan bepaalde plaatjes, maar in de praktijk kwam dat toch weinig voor. Zo zal het ook gegaan zijn bij de beide hier genoemde boeken, bij *58 miljoen Nederlanders* kon men met volle handen putten uit het vele beeldmateriaal dat bijeen gebracht was voor de televisieserie en daar staat op de eerste bladzijde een indrukwekkend aantal namen van mensen die daarmee van doen hebben gehad. Bij *Erfgoed van Nederland* wordt alleen als verantwoordelijk genoemd 'The Reader's Digest', die zich verder in anonimiteit hult. Slechts uit de illustratieverantwoording in kleine lettertjes achterin kan men bijvoorbeeld opmaken dat meer dan de helft van de kleurenfoto's in het boek, met name de soms schitterende stadsgezichten en afbeeldingen van gebouwen te danken zijn aan E. de Haas te Haarlem. Wie geselecteerd hebben, blijkt niet.

Daarom wil ik het in de rest van deze recensie liever over de tekst hebben. Al lijkt die soms wat weggedrukt te worden, toch is die niet gering van omvang. In *Erfgoed van Nederland* zal die al gauw een 300.000 à 400.000 woorden tellen, waarbij wel een groot aantal namen genoemd wordt: hoofdredacteur Manning, de speciale medewerkers professor P.W. Klein, drs. A.H. Paape, dr. R.L. Schuurmsma en drs. P.R.A. van Iddekinge en dan tenslotte nog een hele ceel van auteurs die een of meer artikelen hebben bijgedragen, maar wie nu precies wat geschreven hebben word je niet gewaar. Misschien was dat ook moeilijk te doen. De eisen van de lay-out van dit boek zullen zo stringent geweest zijn, dat waar-

schijnlijk iedere tekst behoorlijk bewerkt en herschreven zal zijn. Ga maar na. De negen tijdvakken van de Nederlandse geschiedenis krijgen vorm in een aantal stukken over bijzondere onderwerpen, die alle precies twee bladzijden met in totaal zes kolommen beslaan. De zesde kolom is haast altijd een apart genre-stukje ter illustratie van het onderwerp, dat in de overige vijf kolommen meer in den brede werd behandeld. En wat zal er gebeurd zijn als alles niet precies op een bladzijde paste, als een bijdrage wat te lang was bijvoorbeeld. Zal men dan een plaatje hebben opgeofferd? Het lijkt me niet, dan is er geschrapt in de tekst, ik denk vooral op het einde, want verschillende bijdragen eindigen nogal abrupt. Toch zijn ze best interessant en heel competent geschreven, er worden ook interessante censuren gelegd: 57 voor Chr.; 900 na Chr.; 1300; 1550; dat is nog vrij traditioneel maar dan: 1650; 1770; 1870 en 1960. De periode 1770-1870 krijgt als karakteristiek 'Aandacht voor de gewone man' en daarover zou ik met de auteurs wel eens in debat willen treden, maar tot wie me dan te wenden? Bij alle auteurs zie ik eigenlijk geen mediaevist van professe, toch kan ik de bijdragen daarover best wel waarderen. Toegegeven moet worden, dat veel vrij rechtstreeks aan bestaande literatuur ontleend is, maar zo werken we nu eenmaal en de uitgeverij heeft in overgrote voorzichtigheid voorin gemeld dat wie meent in zijn auteursrechten benadeeld te zijn, zich maar tot haar moet wenden. Ik denk, dat het weinig zal gebeuren, de auteurs hebben de zaken zelfstandig verwerkt, maar wel ontbreekt een visie op het totaal, men is te veel in het anecdotische blijven steken.

Datzelfde geldt ook voor de vijftien bijdragen in het boek *58 miljoen Nederlanders*. Daar staan de auteurs wel vermeld bij het hoofdstuk dat ze geschreven hebben. Daar is ook meer sprake van individualiteit en een eigen schrijfstijl, ze bevatten ook niet de tekst die in de televisieserie is uitgesproken, maar deze hoofdstukken zijn veel uitvoeriger. Wel zijn ze alle volgens hetzelfde stramen opgesteld, een chronologische indeling met doorgaans zeer veel aandacht voor de zestiende tot en met de negentiende eeuw waarvoor het rijkste illustratiemateriaal te vinden is. Ik mis een verantwoording van liet getal 58 miljoen Nederlanders. Ik heb begrepen dat dit een schatting is van alle mensen, die sinds de oertijd op het huidige Nederlandse grondgebied geleefd hebben tot en met de totale bevolking van Nederland in 1977. Wat waren echter de criteria bij de berekening? Tellen de auteurs ook alle levend geboren kinderen mee die voor het bereiken van hun eerste levensjaar zijn gestorven? Dan lijkt me bij de kindersterfte in vroeger tijden het aantal van 58 miljoen aan de lage kant. Het antwoord is in het boek niet te vinden, men spreekt wel over 58 miljoen Nederlanders en respectievelijk de erotiek, hun ziekten en hun bejaarden maar niet over de demografie, want dan zouden een paar statistieken niet te vermijden zijn geweest en zoals gezegd zwelgen deze twee boeken in het anecdotische.

Wie graag plaatjes kijkt moet zich deze twee boeken niet laten ontgaan, voor wat allemaal geboden wordt is de prijs vrij bescheiden te noemen. Laten de kijkers toch ook eens wat aandacht besteden aan de tekst, die is doorgaans heel verdienstelijk, vlot geschreven en men leert veel wetenswaardigs. Erg veel visie op de Nederlandse geschiedenis blijkt uit geen van deze twee boeken, maar dat was, gezien de opzet, ook niet te verwachten.

H.P.H. Jansen

G.-H. Dumont, *Histoire de la Belgique* (Parijs: Hachette, 1977, ix + 566 blz., Fr.F65,-, ISBN 201 0031 091).

Ook het Franstalig publiek in België bezit thans een nieuwe synthese van 's lands nationale geschiedenis. In 1977 - het jaar waarin ook de *Winkler Prins geschiedenis der Nederlanden* van de pers kwam en de *NAGN* startte met het eerste deel - publiceerde prof. Georges Dumont een grondige bewerking van zijn kwarteeuw oude *Histoire des Belges*. Zijn nieuwe boek is, naar zijn eigen woorden, 'volontairement et consciemment a dominante événementielle' (8). Het werk opteert inderdaad voor een feitelijke geschiedschrijving waarbij de klemtoon valt op de politiek-institutionele aspecten van het staatkundig bedrijf en op de kunst. De economische geschiedenis krijgt soms een eigen paragraaf toebedeeld (de domeiniale economie, de zestiende-eeuwse economische opleving, de interbellum-crisis) maar moet dikwijls uit de overige paragrafen zelf gedistilleerd worden. De sociale geschiedenis blijft volledig achterwege. Zoals bij de meeste syntheseswerken van het genre heeft de auteur zich uitsluitend gebaseerd op de bestaande literatuur en ligt er geen archiefonderzoek aan de basis van deze publikatie. Specialisten zullen bijwijlen zelfs ontdekken dat de visie van de auteur op een bepaald (detail)punt achterhaald of ietwat ongenueanceerd is¹. De chronologische indeling van de behandelde stof doet eerder klassiek aan en brengt de lezer via drieëndertig ongelijke hoofdstukken de 'Belgische' geschiedenis vanaf 'l'aube du paléolithique' tot 1975.

Aan de Belgische geschiedenis vanaf 1830 wijdt de auteur een derde van zijn boek. Met name de negentiende eeuw wordt flink bedeed en heeft ons inziens een goed gelukte samenvatting meegekregen². De vertrouwdheid van de auteur met deze materie door zijn vorige studies over deze periode (bijvoorbeeld het dagelijks leven onder Leopold II) is hier niet vreemd aan. Dumonts naoorlogs geschiedenisoverzicht bewijst eens te meer hoe moeilijk het is te ontkomen aan een louter encyclopedische opsomming van feiten, personen en data, waarin visie en synthese ontbreken: deze periode is duidelijk nog te dicht bij de historicus opdat zij zich in een goed hanteerbare synthese zou laten vatten.

De bibliografische opgave lijkt ons jammer genoeg te kort gehouden en beperkt zich tot de meest algemene werken (Pirenne, *AGN, Geschiedenis van Vlaanderen*) en enkele lopende bibliografieën. De vijfdelige serie van *Flandria Nostra* (1957-1960) ontbreekt, terwijl deze reeks precies geknipt is voor een ruime groep van belangstellenden. Het publikatiejaar van Dumonts werk (1977) is er oorzaak van dat de kostbare informatie uit sindsdien verschenen werken niet meer kon worden verwerkt: wij denken, behalve aan de reeds geciteerde *NAGNen WP* ook aan de BRT-uitgave *Geschiedenis van de kleine man* (1980, belangwekkend voor de maatschappelijke geschiedenis), *België, een verhaal over land en volk* (1980, onder leiding van G. Peeters) en de laatste delen van *Twintig eeuwen Vlaanderen*. Een gelukkig initiatief van de auteur bij de redactie was wel de integratie van recente syntheseswerken over de Waalse geschiedenis (Genicot, Hasquin) zodat het ten voordele van

1. Bijvoorbeeld voor de middeleeuwen: bij de bespreking van de Brabantse Blijde Inkomst van 1356 (104-105) werd het artikel van Van Uytven kennelijk niet geraadpleegd; de produktiegegevens voor de Ieperse lakenindustrie van 1344 (99) zijn gebaseerd op de schattingen van Laurent die meer dan dertig jaar geleden reeds door Van Werveke en Demey als onbetrouwbaar werden bevonden; uitspraken als 'la société médiévale beige [eind veertiende eeuw] était une société de marchands' (113) zullen niet door iedereen in dank afgenomen worden, enz...

2. Wel is het jammer dat er - vooral in het licht van enkele recente Belgische studies - nagenoeg niets gezegd wordt over België's continentale primeur, de Industriële Revolutie.